

MARIAE VITAE KONGREGACIJOS MISIONIERIŠKA VEIKLA

Elena Keidošiūtė

University of Southampton,
University Road, Southampton SO17 1BJ, United Kingdom
El. paštas: elena.keidosiute@gmail.com

Maria Vitae kongregacija istoriografijoje šiek tiek tyrinėta, tačiau dar niekada nemėginta atkurti jos veiklos mechanizmų. Tokia unikali ne vien Lietuvos, bet ir Europos kontekste vienuolija yra reikšmingas Katalikų Bažnyčios ir žydų santykių istorijos dėmuo, padedantis atskleisti, kokios buvo Katalikų Bažnyčios nuostatos dėl žydų XVIII–XIX a. Lenkijoje ir Lietuvoje ir kokiais būdais bei tikslais buvo mėginama bendrauti su žydų bendruomene ir ją paveikti.

Šio straipsnio tikslas yra atskleisti *Mariae Vitae* kongregacijos seserų veiklą, skirtą atversti kitatikius į Romos katalikų tikėjimą. Norint įgyvendinti šį tikslą ir kuo aiškiau įsivaizduoti pagrindines misionieriškos marijavičių veiklos gaires, reikia išspręsti kelis tai padaryti padedančius uždavinius: aptarti Vilniaus vienuolyno veikimo principus ir atkurti konvertitėms skirtą socialinę integravimo į katalikišką visuomenę programą bei bandymus ją įgyvendinti, atsižvelgiant į platesnį katalikų ir nekrikščionių santykių kontekstą: neofičių pritraukimas, mokymas, krikštijimas ir socialinių garantijų suteikimas. Tiek šaltiniai, tiek skurdi šiai temai skirta istoriografija¹

labai glaustai aptaria at(si)vertimą, pačią procedūrą, norinčiųjų atsiversti motyvus ir konkretų jų rengimą krikštui ir krikščioniškam gyvenimui. Tačiau fragmentiški tyrime naudoti šaltiniai² leidžia susidaryti nors kiek platesnį marijavičių vienuolijos vaizdą ir į konvertites nukreiptą seserų veiklą. Negausios marijavitės mininės literatūros autoriai labiau koncentruojasi į

93, s. 107–151), tačiau ji daugiausia remiasi dviem anoniminiais marijavičių pasakojimais (*Górski K. O zakonie pp. mariawitek // Nasza Przeszłość. 1959, t. 9, s. 395–408; Krótka historia zgromadzenia siotr Mariae Vitae, napisana przez jednę Mariawitkę // Dzieje dobroczynności. Wilno, 1820, Styczeń, s. 17–37, tęsinys – Dodatek o historyi siotr maryawitek // Dzieje Dobroczynności. 1820, Sierpień, s. 391–392*). Visa kita – trumpi vienuolijos paminėjimai ir keli glausti sakiniai, standartiškai apibūdinantys seserų veiklą kaip panorusių apsikrikštyti žydaičių lavinimą ir našlaičių globą, taip pat trumpi pagrindinių kongregacijos istorijos įvykių – įkūrimo, pirmo ir antro uždarymų – aprašymai.

² Vilniaus universiteto rankraščių skyriuje saugomas 1828 m. Vilniaus marijavičių vienuolyno vizitacijos (VU RS. F. 57, B 53, 1) ir krikšto (VU RS. F. 57, B 54, 130, 134) bylos, Lietuvos valstybės istorijos archyve – Vilniaus Romos katalikų metropolijos kurijos fonde saugomas 1830 m. Vilniaus vienuolių marijavičių ir kitų vienuolyne esančių asmenų sąrašas (LVIA. F 694, ap. 1, b. 949), o Vilniaus apskrities archyve – vienuolyno pastato ir Šv. Stepono bažnyčios aprašas (F. 1019, b 5783). Kritiškai įvertinti marijavičių veiklą padėjo žydų kilmės kūdikių krikšto byla, saugoma Jeruzalės centriname žydų tautos istorijos archyve (Hu 2/7919.6).

¹ Plačiau tai bando daryti Małgorzata Borowska (*Borowska M. OSB. Dzieje zgromadzenia Mariae Vitae czyli mariawitek // Nasza Przeszłość. 2000, t.*

istorinius įvykius ir vienuolyno finansinę ar teisinę padėtį, nuošalyje palikdami gilesnius katalikų ir žydų santykius bei neofičių padėtį.

Vienuolyno įkūrimas ir regula

Istoriografijoje *Mariae Vitae* vienuolijos įkūrimo data laikomi 1737 m.³, tačiau kongregacijos steigimas truko dar kelis dešimtmečius – tuometinis popiežius Benediktas XIV vienuolyną patvirtino tik 1752 m.⁴ 1737-uosius būtų galima laikyti tik idėjos užgimimo vienuolyno steigėjo ir fundatoriaus Šv. Stepono bažnyčios Vilniuje klebono Stepono Juozapo Turčinavičiaus (*Stefan Józef Turczynowicz*; XVII a.–1773) galvoje⁵. Apie paties steigėjo apsisprendimą imtis kitatikių atvertimo darbo beveik nieko nežinome, vien tik anoniminės vienuolės pasakojamą⁶ ir vėliau istoriografijoje be ypatingų pakeitimų perpasakojamą⁷ žavią, bet nežinia ar tikrą istoriją apie lūžinį momentą Turčinavičiaus kunigystėje. Istorija byloja, kad pas Turčinavičių atėjo vienas žvejys ir paprašė išklausti jo išpažintį, mat po trijų dienų jis eis žvejoti ir jaučia, kad nuskęs. Žvejo nuojauta nepatikėjęs kunigas liepė šiam išpažinties ateiti po žvejybos. Deja, žvejys nuskendo, o šis įvykis, giliai sujaudinęs Turčinavičių, paskatino

jį atsidėti misionieriaus darbui. Bet šis legendinis pasakojimas nepaaiškina, kokios buvo prielaidos ir paskatos, pastūmėjusios Turčinavičių įkurti unikalią ne vien Lietuvos, bet ir Europos kontekste vienuoliją, kurios esminė paskirtis buvo misionieriškas darbas tarp vietos žydžių, karaimių ir musulmonių. Bandant apžvelgti jos įkūrimą ir išsikeltus veiklos tikslus, pagrindinis šaltinis marijavičių numatyta programai atkurti bus jų regula⁸. Skaitant marijavičių⁹ ar paties Turčinavičiaus mintis apie misionierišką veiklą galima daryti išvadą, kad ji vykdyta daugiausia tarp žydų. Nors 1817 m. vienuolijos regulos nuoraše minimas ir karaimių bei musulmonių krikštas, mūsų dienas pasiekusiuose dokumentuose (be minėtųjų, ir krikšto bylose, korespondencijoje, bažnytinėse ataskaitose¹⁰) yra minimos beveik vien konvertitės žydės (VU RS saugomos tik dvi totorių krikšto bylos). Galėjo būti, kad kai kuriais atvejais žydų tautybė ar religija buvo priskiriama karaimėms, bet greičiausiai musulmonių ir karaimių neofičių skaičius buvo labai nedidelis.

⁸ *Borowska M.* OSB. Regula druga mariawitek // *Nasza Przeszłość*, p. 333–347.

⁹ *Górski K.* O zakonie pp. mariawitek // *Nasza Przeszłość*, p. 395–408; Krotka historia zgromadzenia siotr *Mariae Vitae*, napisana przez jednę *Mariawitkę* // *Dzieje dobroczynnosci*. Wilno, 1820, Styczeń, s. 17–37; List okolny fundatora siotr *Maryawitek* s. p. X. *Kanonika Tarczynowicza* // *Dzieje dobroczynnosci*. Wilno, 1820, Sierpień, s. 392–395.

¹⁰ Žydo Berkovičiaus sūnaus krikšto byla Hu 2/7919.6, Leikos Asovnos, Saros Szydelskos, Sorkos Zelikovnos krikšto bylos (VU RS. F. 57, b. 54, l. 130), Chajos Jochelownos krikšto byla (VU RS. F. 57, b. 54, l. 134, krikšto pažymėjimas (MAB RS. F. 273, b. 3920), Rodkiewiczownos laiškas (VU RS. F. 57, b. 54, l. 134), Teressos Tomickos laiškas (VU. RS. F. 57, b. 54, l. 130), 1828 m. Vilniaus marijavičių vienuolyno vizitacija (VU RS. F. 57, b. 53, l. 1), 1830 m. Vilniaus marijavičių vienuolyne esančių asmenų sąrašas (LVIA. F. 694, ap. 1, b. 949).

³ *Mariae Vitae* kongregacija Vilniuje gyvavo 1737–1773 (pirmasis uždarymas) ir 1788 (vyskupo Ignoto Masalskio patvirtinimas) –1864 m.

⁴ Tais pačiais metais kongregaciją patvirtina ir Vilniaus vyskupas Mykolas Jonas Zenkevičius.

⁵ *Borowska M.* OSB. *Dzieje zgromadzenia Mariae Vitae* czyli *mariawitek* // *Nasza Przeszłość*, p. 112.

⁶ *Górski K.* O zakonie pp. mariawitek // *Nasza Przeszłość*, p. 396.

⁷ *Górski K.* O zakonie pp. mariawitek // *Nasza Przeszłość*, p. 396; *Choinski-Jeske T.* *Neofici Polscy*. Warszawa, 1904, p. 19–20; *Borowska M.* OSB. *Dzieje Zgromadzenia Mariae Vitae* czyli *Mariawitek* // *Nasza Przeszłość*, p. 109–110.

Mariae Vitae seserys¹¹ narės kasmet Švč. Mergelės Marijos vardo dieną atnaujindavo skaistumo, neturto ir klusnumo įžadus¹². Noviciatas truko dvejus metus. Pirmąsias vienuoles Turčinavičius įkurdi- no šalia Šv. Stepono bažnyčios Vilniuje, kurios klebonas pats buvo. Tačiau marijavičių globai ji atiduota tik 1821 m.¹³ Nuo 1744 iki 1821 m. ji buvo paparinė, o vėliau – Visų Šventųjų bažnyčios filialas. Vienas po kito buvo įkurti dar šešiolika vienuolynų. Vienuolynai buvo šiuose miestuose (vardijami pagal įkūrimo eiliškumą): Mscislave, Minske, Kaune, Slanime, Polocke, Oršoje, Kražiuose, Holovčyne, Vitebske, Gardine, Naugarduke, Valkaviske (pavieto centras), Mozyriuje (pavieto centras), Pinske (pavieto centras), Cholopieničiuose ir Babruiske (Minsko vaivadijoje)¹⁴, o vienuolynuose buvo apie 60 vienuolių ir daugiau nei 400 neofičių¹⁵. Vėliau ši būrį papildė vienuolynas Čenstachavoje¹⁶. Kaip matome, daugiausia vienuolynai buvo steigiami administraciniuose – pavieto ar vaivadijos – centruose. Remdamiesi

¹¹ Manoma Turčinavičių mėginus įkurti ir analogišką vyrų vienuoliją, turėjusią rūpintis vyriškosios lyties neofitais, tačiau nesėkmingai. Esą jam sutrukdyti staigi ir sunki vėžio liga – *Górski K. O zakonie pp. mariawitek // Nasza Przeszłość*, p. 397.

¹² *Borowska M. OSB, Regula druga mariawitek // Nasza Przeszłość*, p. 338.

¹³ Šv. Stepono bažnyčia. VAA. F. 1019, b. 5783, p. 9.

¹⁴ Krotka historia zgromadzenia siostri *Mariae Vitae*, napisana przez jednę *Mariawitkę // Dzieje dobroczynności*, p. 21. Toks pat sąrašas pateikiamas ir „Tygodnik ilustrowany“ / „Iliustruotas savaitraštis“, *Krakowo*, 1863, nr. 202, s. 311. Kiekvieno vienuolyno įsikūrimo metai nenurodyti.

¹⁵ Krotka historia zgromadzenia siostri *Mariae Vitae*, napisana przez jednę *Mariawitkę // Dzieje dobroczynności*, p. 21.

¹⁶ *Lewalski K. Kościoły chrześcijańskie w Królestwie Polskim wobec Żydów w latach 1855–1915. Wrocław*, 2002, s. 181.

1790 m. surašymu, vienuolynų steigimą kai kuriose vietose galime susieti ir su kitatikių skaičiumi¹⁷.

Vienuolijos įkūrimo tikslas buvo kitatikių (nekrrikščionių) – žydžių, karaimių ir totorių – atvertimas į Romos katalikų tikėjimą, jų bei našlaičių šlėktaičių globa ir edukacija. Tai matyti iš paties Turčinavičiaus marijavitėms parašytos regulos. Ji sudaryta iš septynių skyrių, kurių kiekvienas turi nuo vieno iki dvylikos straipsnių. Regula, tikriausiai, kurta remiantis Šv. Augustino regula¹⁸, tačiau tai nepabrėžiama ir šventojo vardas neminimas, dažnai tekstas yra perfrazuojamas ar papildomas unikaliais, nė vienai kitai vienuolijai nebūdingais skirsniais¹⁹. Unikalus yra VI skyrius, kuriame kalbama apie moteriškosios lyties kitatikių atvertimą į Romos katalikų tikėjimą, numatomi pasirengimo keisti religiją etapai. Katechumenei priėmus krikštą, privalu buvo duoti darbų, VI skyriaus 6 straipsnyje vienuolėms nurodoma:

Turi duoti joms [naujakrikštėms] maistą ir aprangą pagal galimybes ir poreikius, garbingus, švairius, ir tol pas save laikyti, kol tiems, naujai į tikėjimą atverstiems asmenims, neapgalvojo ir nesuteikė pragyvenimo šaltinio.²⁰

Marijavičių socialinę programą formavo ir apostazės prevencijos suvokimas. Tai išskyrė šią vienuoliją ne tik kitų vienuolijų, bet ir visos Katalikų Bažnyčios

¹⁷ Naugarduke gyvena 508 totoriai (daugiausia visame paviete), 697 žydai (382 vyrai, 315 moterų), Valkaviske – 552 žydai (275 vyrai, 277 moterų), Mozyriuje – 590 žydų (290 vyrų, 300 moterų), Pinske – 2650 žydų (1608 vyrai, 2042 moterų). Pgl. *Jasas R., Truska L. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės surašymas 1790 m. Vilnius*, 1972.

¹⁸ Pgl. *Borowska M. OSB, Regula druga mariawitek // Nasza Przeszłość*, p. 334.

¹⁹ Ten pat, p. 334.

²⁰ Ten pat, p. 339

politikos nekrikščionių atžvilgiu kontekste. Svarbiausia yra tai, kad neleidžiama konvertičių išleisti iš vienuolyno, būtina jomis pasirūpinti, kad jos rastų veiklos katalikiškoje aplinkoje ir nesusigundytų grįžti į savo senąją aplinką. Atskirą marijavičių globotinių grupę sudarė našlaitės šlėktaitės, kurias regulos VI skyriuje taip pat skatinama priimti į vienuolyną ir ten mokyti. Deja, šiuose regulos straipsniuose (VI, 8–11) išsamiau neaptariama nei šlėktaičių edukacija, nei darbų mokymas vienuolyne.

Remiantis regula paaiškėja, kad pagrindinės marijavičių veiklos sritys turėjo būti edukacija: tikėjimo tiesos ir pasaulietiniai mokslai. Švietimas kaip prioritentinė veikla atsispindi vienuolių dienotvarkėje, tačiau lygiavertė mokslui sritis buvo ir darbas, kurį dirbo pačios vienuolės ir jo mokydamo savo globotines, kaip cituojama reguloje, „*qui non laborat, non manducet*“. Remiantis reguloje nurodoma vienuolijos dienotvarkė matyti, kad globotinės, dirbdamos ir mokydamosi, galėjo praleisti iki 9 valandų per dieną (jei įskaičiuosime ir laiką po vakarienės, kuri buvo leidžiama pakeisti koku nors nesunkiu mokslu²¹).

Socialinė marijavičių programa

1741 m. datuojamame laiške Mykolui Antanui Radvilai²² kovertitu²³ prisistatantis Jonas Kristupas Levekas skundėsi dėl netinkamo ir per menko rūpinimosi neofitais,

²¹ Borowska M. OSB. Regula druga mariawitek // Nasza Przeszłość, p. 341.

²² Z literatury antyżydowskiej w Polsce XVIII wieku (Jan Krzysztof Lewek. List pewnego statysty. Wilno, 1741) // Z historii ludności żydowskiej w Polsce i na Śląsku. Wrocław, 1994.

²³ Neatmestina ir už kovertito vardo pasislėpusio kataliko teologo autorystė, plg. Rok B., Rok B. Stosunek polskiego Kościoła katolickiego do sprawy żydowskiej w 1. połowie XVIII wieku // Z historii ludności żydowskiej w Polsce i na Śląsku, p. 91.

ypač pasaulietinės valdžios. Anot Leveko, norint pritraukti krikštytis kuo daugiau žydų, svarbu yra suteikti jiems tinkamą finansinę paramą, pasirūpinti, kad jie turėtų pinigų „duonai ir pragyvenimui“²⁴. Didžiąją netrukus įkurtos *Mariae Vitae* seserų kongregacijos socialinės programos, skirtos neofitėms, dalį sudarė darbas ir švietimas (religinis ir pasaulietinis). Šie segmentai užtikrino sklandžią neofitės integraciją į jai naują visuomenę. Kita programos dalis buvo skirta apostazės prevencijai: institucionalizuota krikšto sistema ir neofitės naujo „socialinio veido“ sukūrimas. Šias dalis aptarsime kiekvieną atskirai ir pabandytume išsiaiškinti, kaip socialinė programa padėjo vykdyti misionierišką marijavičių veiklą ir kuo ji buvo unikali bei svarbi.

Marijavitės mokė ir lavino tiek neofites, tiek našlaites šlėktaites, tiek už mokslą mokačias miestietes. Vienuolyne gaunamą išsilavinimą sudarė gilinimasis į tikėjimo tiesas, pasaulietiniai mokslai ir darbo įgūdžių ugdymas. 1822 m. instrukcijos marijavičių vizitatorei 40-ame straipsnyje nurodoma, kad kiekviename vienuolyne turi būti vieša mokyklėlė, kurioje mokytojų si miesto merginos, kurių tėvai panorą jas atiduoti marijavitėms lavinti, ateinančios dukart per dieną, arba pačiame vienuolyne gyvenančios neofitės ir našlaitės. 1828 ir 1830 m. asmenų gyvenančių Vilniaus marijavičių vienuolyne, sąrašuose minimos vokiečių ir prancūzų kalbų mokytojų pareigybės, nors reguloje kalbų, kitaip nei darbų ir tikėjimo tiesų, mokymas nebuvo nurodytas. Nėra aišku, ar šis dalykas buvo dėstomas neofitėms, norint joms suteikti

²⁴ Z literatury antyżydowskiej w Polsce XVIII wieku (Jan Krzysztof Lewek. List pewnego statysty. Wilno, 1741) // Z historii ludności żydowskiej w Polsce i na Śląsku, p. 217.

geresnį išsilavinimą ir padaryti jas patrauklesnėmis nuotakomis gerą vardą nusipelnusiems katalikams. V. Zahorskis²⁵ prancūzų kalbos mokymą mini tik vardydamas šlėktaičių našlaičių pamokas marijavičių vienuolyne:

Našlaitėms šlėktaitėms marijavitės, be skaitymo ir rašymo, taip pat dėstė: aritmetiką istoriją, geografiją, literatūrą, prancūzų kalbą ir piešimo pradmenis, taip pat mokė: „... siuvimo, sukirpimo?, siuvinėjimo ir įvairių audimo darbų.“²⁶ Neofičių darbus vardija: „gaminti, skalbti, siūti, moteriškų darbų ir daržininkystės.“²⁷

Jei autorius sąmoningai mini vienas pamokas aptardamas išimtinai šlėktaičių tvarkaraštį, o kitas neofičių, tai pastarųjų išsilavinimas buvo gerokai skurdesnis, panašesnis į tą, kurį jos galėjo gauti žydų bendruomenėje, t. y. labiau utilitarinio pobūdžio²⁸. O šlėktaitės gaudavo kilmin-

²⁵ Władysławas Zahorskis (1858–1927) – istorikas, Vilniaus mokslo bičiulių draugijos narys.

²⁶ *Zahorsky W.* Kosciol Sw Stefana i zgromadzenie mariawitek // *Виленские костели*. F. 1135, ap. 8, b. 10.

²⁷ *Zahorsky W.* Ten pat.

²⁸ Lietuvos žydaitės buvo menkai išsilavinusios, joms mokslas nebuvo tikslas savaime, kaip berniukams. Pastarieji turėjo privilegiją nuodugniai studijuoti Talmudą ir kitus raštus. Todėl nekeista, kad mergaitės, menkai besigaudančias teologinėse subtilybose, buvo lengviau patraukti „tikrojo“ tikėjimo link, kurio jos dar ir bus mokomos, priešingai nei savo gimtoje bendruomenėje. To laikotarpio Lietuvos žydžių mergaičių ir žydų berniukų išsilavinimas ryškiai skyrėsi. Berniukai gaudavo „kultūrinį išsilavinimą“ (*Штамнфер Ш.* Дифференциация по половому принципу и женское еврейское образование в восточной Европе в XIX веке // *Еврейское образование*. Санкт Петербург, 2001, №. 2, c. 122), apimančių gilų Toros ir Talmudo pažinimą, o mergaitės apsiribojo (tiksliau, buvo apribojamos) išskirtinai „utilitariniais mokslais“ (ten pat, p. 122), šiek tiek išmokdavo rašyti ir skaityti. Tik pasiturinčių šeimų dukroms buvo nusamdomi mokytojai, o ne tokios turtingos eidavo į *cheder*. Tačiau našlaitės, patekusios į marijavičių rankas, tokių gali-

gai mergaitei deramą išsilavinimą, kaip ir nurodoma reguloje, – *przyzwoitą edukacją dawać*²⁹ (suteikti tinkamą išsilavinimą). Kad atskirų grupių mokinės vienuolyne buvo mokomos skirtingai, leidžia spręsti ir regulos VII skyriaus 6 straipsnis:

Pirmą valandą visos turi užsiimti darbais, mokslais, vienos mokomos tikėjimo tiesų, kitos skaityti, rašyti, aritmetikos, siūti ir kitų rankdarbių...³⁰

Kaip matyti iš pateiktos citatos, vienu metu vienos mergaitės gali būti mokomos vienu, o kitos kitų mokslų ar darbų. Tačiau čia konkrečiai nenurodoma, kurie iš jų, kurioms mokinėms ar jų grupėms buvo skirti, ar visos vienodai visais per visą dieną paėiliui užsiimdavo. Tikėtina, kad šlėktaitėms ir mokačioms už mokslą merginos buvo teikiamas geresnės kokybės išsilavinimas ir vargu ar jos mokėsi dirbti įvairius buitines darbus; atitinkamai neofitėms buvo suteikiama žinių, padėsiančių integruotis į katalikiškąją visuomenę – visų pirma tikėjimo tiesų ir vieno ar kito „moteriško amato“ išmanymas. Taigi darbo įgūdžiai ir šioks toks aukštesnis išsilavinimas buvo sudedamosios švietimo programos dalys, tarsi „pragyvenimo“ ar net „išgyvenimo“ pradžiamokslis, kurio gali prireikti kitatikėms, tapusioms katalikiškos visuomenės narėmis.

Nemaži atsivertusiųjų ar atverstųjų skaičiai³¹, kurie yra Turčinavičiaus ryž-

mybių tikriausiai nebuvo turėjusios, taigi, aukštesnis prieinamas edukacijos lygis galėjo būti nemaža pasakata atsiduoti vienuolių globai ir krikštyti.

²⁹ *Borowska M.* OSB. Regula druga mariawitek // *Nasza Przeszłość*, p. 339.

³⁰ Ten pat, p. 340.

³¹ „Dzieje dobroczynnosci“ minima 400 neofičių (1820 m., p. 21) „Krotka historia zgromadzenia siost Mariac Vitae, napisana przez jednę Mariawitkę“ // *(Dzieje dobroczynnosci*. Wilno, 1820, Styczeń, s. 35) – 2000 pakrikštytų žydų.

to ar „švelnaus įkalbinėjimo, mokslo ir patarimų“³² nuopelnas, rodo anaiptol ne tuščią sportinį interesą kuo labiau didinti katalikų skaičių Lietuvoje. *Mariae Vitae* kongregacijos steigėjas asmeniškai žydus „maitindavo, perrengdavo, mokydavo, o norinčius (*sic!*) atversdavo ir krikštydavo“³³ ir dažniausiai dėmesį kreipė į varginguosius. Sutelkęs marijavitės, Turčinavičius parengė išsiaištinę socialinę programą, skirtą neofitėms integruoti į katalikiškąją visuomenę. Tai turėjo būti didelis ir nelengvas darbas, turint omenyje tiek tuometinį prierašumą prie religinės tradicijos, tiek katalikų ir žydų prietarumą³⁴. Misijos užduotis turėjo būti lengvesnė, jei pasiryžusioji pereiti į „tikrąjį“ tikėjimą buvo našlaitė, tačiau jei ji turėdavo palikti tėvų namus, nutraukdavo visus ryšius su savo šeima, gimine ir bendruomene, netekdavo ne tik religijos, bet ir tautybės. Akivaizdu, kad mergaitė likdavo kaip stovi ir, priėmusi Krikšto sakramentą, vargu ar būtų žinojusi, kur glaustis palikusi vienuolyną. Viena išeitis buvo likti vienuolyne ir pačiai tapti marijavitę. O ir pačiai vienuolijai, matyt, buvo pravartu kelias merginas pasilikti – tai reikštų vienuolyno gyvavimo garantą, seserų skaičiaus palaikymą, o be to, sesuo neofitė, mokanti jidiš kalbą ir pati patyrusi konversiją, galėtų būti puiki mokytoja ir vadovė katechumenėms. Supras-

³² Krotka historia zgromadzenia *Mariae Vitae*, napisana przez jednę Maryawitkę // *Dzieje dobroczynności*, p. 18.

³³ *Choinski-Jeske T.* Neofici Polscy. Warszawa, 1904, s. 20.

³⁴ XVII–XVIII a. Lenkijoje ir Lietuvoje pastebimas padidėjęs nepakantumas konvertitams, siejamas su apskritai didėjančia netolerancija, plg. *Teter M.* Jewish conversions to Catholicism in the Polish-Lithuanian Commonwealth of the seventeenth and eighteenth centuries // *Jewish History*. 17, no. 3, p. 264–265.

damas šią situaciją, Turčinavičius nurodė seserims mokyti mergaites ne vien rašyti, skaityti, skaičiuoti ir tikėjimo tiesų, bet ir dirbti įvairius rankų darbus, kaip rašoma regulos VI skyriaus 5 punkte: „Po švento krikšto turi dėstyti [marijavitės] įvairius darbus („*robot i pracy*“), kad jos [naujakrikštės] mokėtų sau ir kitiems naudingos būti.“³⁵ 1744 m. sausio 2 d. laiške tikintiesiems³⁶ Turčinavičius kalba apie pagalbos neofitėms svarbą ir tai sako labai įtikinamu pamokslautojo tonu, greičiau primenančiu apokalipsines Baroko nei bundančios Apšvietos nuotaikas. Žydaitės, pasiryžusios krikštytis, jis vaizduoja kaip vargšes ir beglobes, atsižadėjusias ar apleistas šeimų ir visiškai neišmokytas sunkiai dirbti. Dėl pastarosios priežasties esą sunku jas įtaisyti dirbti į kokius nors katalikiškus namus ar ištekinti. Nežinia, ar taip gaudžiai aprašydamas žydaites jis sako tiesą, ar spalvas tirština tikėdamasis gauti paramą. Gali būti, kad čia ataidi neišprususių ir nuo bet kokio išsilavinimo atribotų žydžių stereotipas. Tačiau, be abejo, tikėtina, kad vienuolėms ir pačiam Turčinavičiui teko susidurti su panašiomis problemomis. Tokia socialinė neofičių integracijos programa, kokią buvo sumanęs kunigas, iki tol nebuvo Lietuvoje praktikuota ir vietos gyventojai turėjo įtariai žiūrėti į tokią iniciatyvą, o tuo labiau priimti dirbti į savo namus atsivertusias žydaites ar apvesdinti jas su savo sūnumis. Neigiamą katalikų požiūrį į konvertitus Turčinavičius iliustruoja priedo žodžiu: „Pasislėpęs vilkas ir pakrikštytas žydas yra tas pats.“³⁷

³⁵ *Borowska M.* OSB. Regula druga mariawitek // *Nasza Przeszłość*, p. 339.

³⁶ List okolny fundatora siostr Maryawitek s. p. X. Kanonika Tarczynowicza // *Dzieje dobroczynności*. Wilno, 1820, Sierpień, s. 392–395.

³⁷ Ten pat, p. 393.

Patekus į marijavičių rankas, būsimųjų krikščionių gyvenimas iš esmės pasikeisdavo. Nebelikdavo jokių senojo tapatumo ženklų, merginos buvo visiškai integruojamos (bent jau oficialiai, nes santykis su katalikiškąja aplinka ir visavertiškumas joje – kita problema) į katalikišką visuomenę. Pakrikštytoms žydaitėms duodamas krikšto vardas ir senasis, žydiškas, niekur nebefigūruoja³⁸. Maža to, žydė prarasdavo savo tėvavardį (vieną iš dvinario – vardas ir tėvavardis – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikotarpio žydų asmenvardžių komponentų) ir vietoj jo jai buvo suteikiama pavardė. Nustatyti ankstesnę naujakrikštės tautybę ar tikėjimą tada nebeįmanoma, mergina tampa *tabula rasa* – neofitų sąrašuose yra tik Elżbieta Pocyanska, Zofia Wilalska, Magdalena Domiczyńska ir t. t.³⁹, be jokios nuorodos į ankstesnę priklausomybę ne katalikiškai bendruomenei. Iš 1828 m. Vilniaus marijavičių vienuolyno vizitacijos dokumento⁴⁰ ir 1830 m. Vilniaus marijavičių vienuolyne esančių

³⁸ MAB RS. F. 273, b. 3920. Vilniuje saugomas žydaitei Pranciškai Muravskai 1843 m. vasario 6 d. marijavičių išduotas krikšto pažymėjimas. Tekste nurodoma ją savanoriškai prašius apsikrikštyti. Franciszka buvo priglausta Slanimo vienuolyno vyresniosios Waszkilewiczownos ir nuvežta į Slanimo vienuolyną. Pranciška buvo pakrikštyta kunigo Grinevičiaus ir Slanimo vienuolyne praleido keletą metų. Matyt, mokėsi tų dalykų, apie kuriuos kalbėta anksčiau. Paskui ji atvyko į Vilnių, kur atliko „tarnybinės pareigas“ („zaimuiesię obowiazkiem sluzebnym“). Neaišku, kokias konkrečiai „tarnybinės pareigas“ Pranciška atliko, galbūt kalbama apie vienuolystę. Pateikiama informacija ir P. Muravskos šeiminį statusą („netekėjusi“) liudija marijavitė sesuo Roza Górska, kurią randame anksčiau aptartuose seserų sąrašuose. Pažymėjimą tvirtina Zofia Rudkiewiczowna, autentiškumą liudija ir apačioje uždėtas marijavičių antspaudas (PIECZĘC ZGROM. PP. MARIAWITEK WILEN).

³⁹ 1830 m. Vilniaus marijavičių vienuolyne esančių asmenų sąrašas – f. 694, ap. 1, b. 949. VLIA.

⁴⁰ VU RS. F. 57, b. 53.

asmenų sąrašo⁴¹ galima rekonstruoti kai kurias pavardžių suteikimo konvertitėms schemas, jos rodo, kad šis procesas buvo atliekamas be pernelyg didelės vaizduotės. Gausu iš lenkiškų mėnesių pavadinimų sudarytų pavardžių (pavyzdžiui, *Jasinska* (nuo „sausis“), *Marczewska* (nuo „kovas“), *Kwiecinska* (nuo „balandis“) ir t. t.), kurios suteiktos pagal krikšto mėnesį. Taip pat pasitaiko Stefanowskos pavardė, matyt, sietina su Šv. Stepono bažnyčios pavadinimu. Besirengiančios krikštui taip pat rašomos jau krikščioniškais vardais bei pavardėmis: Jullianna Protanska, Elżbieta Semplinska, Aniela Woyciechowna, Tekla Henrycka. Žydės nebėra – formuojama nauja asmenybė ir nauja jos tapatybė.

Vienuolyno ikūrėjo kunigo Stepono Juozapo Turčinavičiaus parašyta regula skelbė marijavitės priimant į savo globą kiekvieną, norintį pereiti į katalikų tikėjimą, ir suteikti reikiamą tam išsimokslinimą. Apie asmens norą krikštytis vienuolės turėjo informuoti dvasinę vyresnybę. Regula taip pat skelbia esą krikštytis pasiryžęs žmogus, dalyvaujant dviem ar trimis liudininkams, dvasinės viršenybės ar jos atstovų turi būti egzaminuojamas⁴². Sėkmingam tikybos pradmenų egzaminui išlaikymui marijavitės ir ruošė. Egzaminavimo faktą savo istorinėse apybraižose mini ir V. Zagorskis. Jis rašo:

... kad išvengtų piktnaudžiavimo, kuris gali atsirasti dėl per didelio stropumo, prieš krikštą neofitė laikė egzaminą dalyvaujant vyskupo, magistrato, o kartais ir žydų kahal⁴³ atstovui.⁴⁴

⁴¹ VLIA. F. 694, ap. 1, b. 949.

⁴² *Borowska M. OSB. Regula druga mariawitek // Nasza Przeszłość*, p. 339.

⁴³ Visiškai neaišku, iš kur Zagorskis pateikia šitą nelabai tikėtiną faktą.

⁴⁴ *Zahorsky W. Kosciol Sw Stefana i zgromadzenie mariawitek // Виленские костели*. F. 1135, ap. 8, b. 10.

1822 m. rugpjūčio 21 d. seserų marijavičių vizitatorės instrukcija papildė regulos nurodymus neofitėms. Merginos nebuvę galima priimti į vienuolyną be raštiško pasaulietinių tarnybų (*swieckiego urzędu*) leidimo. Suteikus Krikšto sakramentą, naujakikštes reikėjo aprenkti ir išlaikyti, jos turėjo imtis įvairiausių darbų, kad ateityje galėtų pasirūpinti savimi ir kitais. Nėra visiškai aišku, kaip viskas vyko iki 1795 m., tačiau, Vilniui patekus į Rusijos imperijos sudėtį, policijos dokumentai ir Bažnyčios korespondencija padeda rekonstruoti teisingą krikšto procedūrą. Pirmą norinčioji krikštytis turėjo būti apklausama policijoje siekiant įsitikinti, kad jos troškimas tapti katalike yra savanoriškas. Paskui tiesiai ar per kitą Bažnyčios tarną⁴⁵ merginas pas marijavitės siųsdavo vyskupas. Bylose minimi du liudijimai dekanu tarnautojui (*do urzędu Dziekana*) – apie tikėjimo dogmų išmanymą ir gerą elgesį⁴⁶, tik nelabai aišku, kas šiuos liudijimus turėjo išduoti, t. y. ar pačios marijavitės, ar kiti Bažnyčios atstovai, „per kurių rankas“ keliavo būsimos katalikės⁴⁷. Neofitėms taip pat buvo išmokama vienkartinė pašalpa⁴⁸ (*iednora-zowego pienięznego wsparcia*⁴⁹).

⁴⁵ Būdavo, kad katechumenę pas marijavitės vyskupas siųsdavo per Vilniaus vyskupijos vienuolynų vizitatorių.

⁴⁶ Randame Chajos Jochelownos, po krikšto – Katarzynos Lipinkos (VU RS. F. 57, b. 54, 134), Leikos Asovnos (VU RS. F. 57, b. 54, 130), Sorkos Zelikovnos (VU RS. F. 57, b. 54, 130) krikšto bylose.

⁴⁷ Siunčiant krikštytis Sarą Szydelską, šių dviejų liudijimų prašoma iš pačių marijavičių, Chają Jochelowną – šių patvirtinimų prašoma iš ją tikėjimo tiesų mokišio dvasininko.

⁴⁸ Pašalpos dydis nenurodomas, bet ją mini Zofia Rodkiewiczowna (VU RS. F. 57, b. 54, 134) ir jos prašo apkrikštytos mažametės žydaitės mama, taip pat neofitė Teresa Tomicka (VU RS. F. 57, b. 54, 130), tiesa, abi krikštytos vizitiečių vienuolyne. Gali būti, kad ši pašalpa nesusijusi tiesiogiai su marijavitėmis, o greičiau apskritai su krikšto priėmimu ir parama neofitui.

⁴⁹ VU RS. F. 57, b. 54, 134, taip pat *zapomoga*

Viena iš jau minėtų anoniminių marijavičių teigia, kad „šiuo metu“, t. y. 1820 m., septyniolikoje marijavičių vienuolynų iš 465 besimokančių merginų 13 yra neofitės arba katechumenės⁵⁰. „Praeitais metais“, t. y. 1819 m., viena neofitė atiduota į „tarnybą“ (*przyzwoitą służbę* – gal kalbama apie vienuolystę?), antra globojama davusi pažadą išteketi, dvi ištektintos už „dorų amatininkų“, viena už karininko, dar kiti nežinomo asmens pasiūlytas kraitis, o dar vieną savo lėšomis ištekins kažkuri sesuo marijavitė⁵¹. Ši informacija rodo, kad marijavitės uoliai vykdė savo pareigą padėti neofitei įsitvirtinti krikščioniškoje visuomenėje. Iš pirmo žvilgsnio nedidelis neofitėlių ir katechumenių skaičius, tarsi rodantis, kad buvo įmanoma pasirūpinti kiekviena konvertite, vis dėlto turėjo būti nemenka finansinė našta, jei kraičius teko krauti net pačioms seserims.

(Ne)įprasti atvejai

Vienuolijos regulos II skyriuje, 3 straipsnyje nurodoma: „... pašaliniams vyriškios lyties asmenims neturi būti leidžiama įeiti į vienuolyną“⁵². Tai, kad ne visiems, o tik kai kuriems vyrams uždrausta įeiti į vienuolyną – išimtis visų tuometinių moterų vienuolijų kontekste⁵³. Minėtasis regulos straipsnis leido bažnyčią aptarnaujantiems asmenims padėti tvarkytis ir vienuolėms. Jei pažvelgsime į 1830 m. vienuolyne gyvenusių ir dirbusių asmenų sąrašą, pamatysime, kad tarnai buvo išimtinai vyriš-

VU RS. F. 57, b. 54, 130.

⁵⁰ Krotka historia zgromadzenia sióstr Mariawitę // *Dzieje dobroczynności*, p. 35.

⁵¹ Ten pat, p. 35.

⁵² *Borowska M. OSB. Regula druga mariawitek // Narsza Przeszłość*, p. 337.

⁵³ Ten pat, p. 337.

kosios lyties ir su jais vienuolės neišven-
giamai turėjo dalytis erdve. Bažnyčioje ir
vienuolyne dirbo tik pačios vienuolės ma-
rijavitės, jų globotinės ir išimtinai vyriškas
aptarnaujantis personalas. Tarnaujantys
bažnyčioje: Antoni Bakanowski – vargoni-
ninkas⁵⁴; Adam Przychocki – pareigos ne-
nurodytos, kartu ir jo trys sūnūs: Steponas,
Janas ir Tomas. Tarnaujantys vienuolyne: An-
drzej (?), Wladyslaw Chit, Szymon Mac-
kiewicz ir Michal Silicki. Nė vieno iš jų
pareigos nenurodytos. Toks vyriškosios gi-
minės nesišalinimas taip pat gali būti nuo-
roda į misionierišką Turčinavičiaus veiklą
– jis atversdavo ne tik moteris, bet ir vyrus,
paprastiausiai nebuvo jokios konkrečios
institucijos, globojusios juos taip, kaip
merginas konvertites globojo marijavitės.
Galbūt kunigas laikinai juos priglausdavo
prie Šv. Stepono bažnyčios, o tokiu atveju
neofitų susidūrimas su marijavitėmis buvo
neišvengiamas. Tiek tarnaujantys bažny-
čioje, tiek vienuolyne 1830 m. sąrašo gale
priskiriami vienai visų asmenų, nurodytų
sąrašo, kategorijai – esantieji vienuolyne
(*osob Znaiduięcychsię w klasztorze*).

Vienas įdomus atvejis 1830 m. sąrašo
sietinas su Antoninos Minuwskos (?) var-
du. Šalia jos sąrašo įrašyti ir du jos sūnūs
– Justinas ir Janas – bei dukra Jozefa. An-
tonina Minuwska (?) sąrašo nurodyta kaip
viena iš našlaičių neofičių. Šis atvejis įdo-
mus tuo, kad Antonina, tikriausiai, čia pa-
teko būdama nebe jaunutė mergaitė, o mo-
teris su trimis vaikais. Tačiau ji įvardijama
kaip našlaitė (*sierota*) (ar čia tikroji našlai-
tystė, ar šeimos išsižadėjimo momentas, o

gal ji pati našlė ir trys jos vaikai į šį sąrašą
patenka būdami našlaičiai?) ir atsivertė
kartu su savo sūnumis ir dukra, juk jų įra-
šyti vardai taip pat krikščioniški. Nežinant
tikrosios Antoninos tautybės, sunku ką
daugiau pasakyti, tačiau negalime atmesti
prielaidos, kad ji galėjo nuspręsti atsiversti
ir paliko savo vyrą, o gal mirus vyrui dėl
sunkaus našlavimo su trimis vaikais pas
marijavitės ieškojo prieglobsčio. Juk visai
tikėtina, kad ne vien tikrojo tikėjimo paieš-
kų skatinamos merginos kreipdavosi į se-
seris marijavitės ar sutikdavo prie jų dėtis.
Socialinė apsauga ir materialinė pagalba,
o gal net parūpinta darbo vieta ir santuoka
galėjo būti nemaža paskata neturtingoms
merginoms krikštytis. Dar labiau stebina
tai, kad, būdama išimtinai moteriškosios
lyties neofites globojanti vienuolija, mari-
javitės glausdavo ir berniukus, kaip atsiti-
ko minėtai A. Minuwskai (?). Sūnų vardai
nurodyti katalikiški, todėl reikėtų manyti,
kad ir jie su motina buvo pakrikštyti ir glo-
bajami vienuolyne.

Natūralu, kad žydų bendruomenė ne-
sižavėjo tuo, jog jos narės viena po kitos
ją palieka. Pasitaikydavo, kad pati neofitė,
jau po krikšto, nusprendavo grįžti atgal pas
artimuosius. Apie tokį atvejį savo 1845 m.
laiške⁵⁵ Vilniaus vyskupui Jonui Civins-
kiui kalba Vilniaus marijavičių vyresnioji
Zofia Rudkiewiczowna, kai pakrikštyta
žydė nebenorėjo būti Vilniaus marijavičių
vienuolyne ir troško grįžti pas savo šeimą
į Ukmergę. Pabėgdavo merginos ir nesu-
laukusios krikšto⁵⁶. Pasipiktinimą marija-

⁵⁴ Šis vargonininkas minimas ir viename Zofios Rudkiewiczownos 1845 m. laiške (VU RS. F. 57, b. 54, 134). Čia sakoma, kad jis vienuolyne ne tik dirba, bet ir gyvena. Tai leidžia spėti, kad buvo ir daugiau tarnų ar darbininkų, gyvenusių kartu su vienuolėmis vienuolyne.

⁵⁵ Zofios Rudkiewiczownos laiškas. VU RS. F. 57, b. 54, 134.

⁵⁶ Rocha Mowszowna Krawcowna pabėga iš marijavičių vienuolyno Vilniuje. Tiesa, ji siūsta į vienuolyną ne vyskupo, o Šv. Jono bažnyčios kuni-
go, todėl neaišku, kiek ji prieš tai su tikėjimu buvo susipažinusi ir ar tikrai savo noru atvykusi. Pabė-

vičių veikla rodė ir neofitų artimieji. Galbūt žydų nepasitenkinimas ir tapo viena pirmojo vienuolijos uždarymo priežastimi. Žydų pastangas „susigrąžinti“ apostatus iliustruoja keli dokumentai. Vienas iš jų yra 1807 m. byla⁵⁷ dėl marijavitėms priklausančioje Šv. Stepono bažnyčioje pakrikštyto žydų kilmės kūdikio. Ją išskėlė žydas, laikęs smuklę Trakų paviete Dovydas Berkovičius. Jis kaltino marijavitės be jo sutikimo apkrikštijus jo sūnų ir prašė jį atiduoti (tuo metu vaikas buvo Šaternikų špitolėje). Painiava kilo dėl to, kad sutikimą krikštyti davė tik kūdikio motina China, kaip pati liudijo, nuo mažens norėjusi tapti katalike. Šių, atrodytų, išimtinai dvasinių pokyčių troškimo vedama ji su kūdikiu ant rankų buvo priimta į Vilniaus marijavičių vienuolyną ir rengta krikštui. Kūdikis, turėjęs būti pakrikštytas kartu su ja, pakrikštijamas anksčiau dėl sunkios ligos, bijant, kad nenumirtų be krikšto. Tiek liudijusios marijavitės, tiek kunigai ir vaiko krikstatėviai vienbalsiai tvirtino pačią žydę karštai norėjus pereiti į katalikų tikėjimą, tačiau niekur neužsimenama, kad rengimo krikštui metu kam nors iš Bažnyčios atstovų būtų kilęs tėvo sutikimo klau-

ga ir savo noru krikštytis atvykusi Sara Szydelska (VU RS. F 57, b. 54, 130). Nusivylimas galėjo kilti ir gyvenant pas marijavitės sulaukus ne visai to, ko tikėtasi ar kas žadėta. Nežinia kaip Vilniuje, bet iš Čenstachavos marijavičių vienuolyno mūsų dienas pasiekė vienos tenykštės globotinės liudijimas, ji priėmė krikštą: „... bet kas iš to, kai, užuot mokiussios maldų ir kitų religinių pagrindu, kankino mane darbu, tai yra turėjau prižiūrėti gyvulius, skalbti, gaminti, kasti daržą ir t. t. [...] Motinėlé sakė man, kad pirmiau turiu metus joms dirbti, o po metų tik mane ims ruošti.“ Marijavičių tikslas tampa nebe globa, o išgyvenimas. *Lewalski K.* Kościoly chrześcijanskie w Królestwie Polskim wobec Żydów w latach 1855–1915. Wrocław, 2002, s. 184.

⁵⁷ Žydo Berkovičiaus sūnaus krikšto byla Hu 2/7919.6.

simas. Dovydo Berkovičiaus kaltinimas apkrikštijus sūnų buvo beprasmis, nes jo sūnus, remiantis Benedikto XIV 1747 m. bule, turėjo būti užaugintas kaip katalikas, nesvarbu, kokiomis aplinkybėmis ir kieno sutikimu buvo pakrikštytas. Ne mažiau intriguoja ir pačios Chinos istorija. Ši žydė, kaip pati prisipažino apklausiamą, paliko savo vyrą ir, patarta raštininko Juozapo Statkevičiaus, keliavo į Vilnių ieškoti vienuolyno, kur galėtų prisiglausti ir apsikrikštyti, tikėdamasi paskui ištekėti už minėtojo vyriškio. Pasakodama šį savo kelionės motyvą ji nenustojo kartoti, kad ne vien tai, bet ir nuoširdus noras tapti katalike skatino ją vykti į Vilnių. Šiuo jos teiginiu verčia suabejoti vėliau jos pasakyti žodžiai, kad, Juozapui Statkevičiui nesirodant, jos noras krikštytis blėso ir ji ėmė abejoti. Pagal priklausančią procedūrą China buvo apklausiamą policijoje ir po paskutinės apklausos nebegrižo, mat ten rado jos belaukiančius tėvą, brolius ir vyrą, su kuriais ir pasiliko. Galiausiai reikėjo susigrąžinti vaiką, kuris jau tapo kataliku ir turėjo būti auginamas katalikiškai, atskirai nuo savo tėvų judėjų. Kaip matome, pakartotinai byloje deklaruojamas nuoširdus noras atsiversti buvo labiau išskaičiuotas⁵⁸ nei gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Tikėtina, kad toks atvejis, kai žydė, nusprendusi tekėti už kataliko, kreipdavosi į marijavitės net ir su vaiku ant rankų, nebuvo unikalus.

Pirmasis kongregacijos uždarymas 1773 m. rodo marijavičių veiklą nebuvus tokią sklandžią kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Įtampa tarp žydų ir katalikų bendruomenių, neiprasta marijavičių vei-

⁵⁸ Bylos liudytoja Vilniaus gyventoja Ana Bilova pasakoja Chiną norėjus tekėti už raštininko, o šis jai sakėsi turįs 50 000 zlotų. Žydo Berkovičiaus sūnaus krikšto byla Hu 2/7919.6.

kla tarp kitatikių ir galbūt ne visai tvarkinga krikšto procedūra galėjo kelti abejonių tiek Bažnyčios, tiek žydų bendruomenės atstovams. Tai, kad prieš mirtį Turčinavičius buvo apkaltintas prievarta krikštijęs žydus, rodo įtemptus žydų bendruomenės ir *Mariae Vitae* vienuolyno santykius. Nežinoma marijavitė Turčinavičiui pateiktus kaltinimus vadina viso labo niekingu priešų šmeižtu: „... kad nė viena neofitė niekada nebuvo priversta apleisti žydus laisvamanius“⁵⁹. Bet jos pačios lūpomis byloja dviprasmiškas požiūris į judaizmo išpažinėjus: jie yra paklydusios avelės, kurias reikia švelniai grąžinti į „tikrąjį“ kelią, o kartu – priešiška stovykla. Kalbėdama apie pirmąjį vienuolyno uždarymą, šią situaciją marijavitė pavadina „sunaikinimu ginklo, kuriuo su jais [žydais] kovota“⁶⁰, o apgailėstavimo kupinas tonas primena XVII a. pabaigoje–XVIII a. Lenkijoje populiarias „pasakas ir polemikas, apverciančias žydų paklydimą“⁶¹ ir kviečiančias patikėti „atsivertimo stebuklo“⁶² galimumu. Žydai stereotipiškai laikomi „labai užsispyrusiais“⁶³ ir nenoriai prieš kryžių nusizeminančiais⁶⁴.

Išvados

Nežinia kaip buvo prieš Lietuvai galutinai

⁵⁹ Krotka historia zgromadzenia siostri *Mariae Vitae*, napisana przez jedną mariawitkę // *Dzieje dobroczynnosci*, p. 22.

⁶⁰ Ten pat, p. 21.

⁶¹ *Teter M.* Jewish conversions to Catholicism in the Polish-Lithuanian Commonwealth of the seventeenth and eighteenth centuries // *Jewish history*. 17, no. 3, 2003, p. 257.

⁶² Ten pat, p. 257.

⁶³ *Choinski-Jeske T.* *Neofici Polscy*. Warszawa, 1904, s. 20.

⁶⁴ Ten pat, p. 20. Tačiau T. Coinski-Jeske savo knygoje kalba pabrėžtinai apie berniukus, o mergaites įvardija kaip „šiuo atžvilgiu palankesnes“.

patenkant į Rusijos imperijos sudėtį, tačiau kai tai įvyksta, nustatoma aiški krikšto procedūra: ji pradėdama noro krikštytis pareiškimu policijoje ir baigiama katechumenės perdavimu į marijavičių kongregacijos rankas, taip užtikrinant krikšto savanoriškumą ir tinkamą pasirengimą (geras elgesys ir supratimas apie Romos katalikų tikėjimą) priimti sakramentą. Ugdydamos naują katalikę marijavitės jai padėdavo materialiai (gyvenimas vienuolyne, apranga ir vienkartinė pašalpa), suteikdavo būtinų religinių žinių, taip pat rūpindavosi, kad ši turėtų bent minimalų išsilavinimą, kuris jai padėtų integruotis į katalikišką visuomenę.

Mažai tikėtina, kad visos merginos, tiek neofitės, tiek našlaitės šlėktaitės ir pamokas lankančios miestietės, mokėsi kartu ir pagal vieną programą – per daug skirtingi joms priskiriami tikslai: šlėktaitėms ir miestietėms nereikėjo kažkur adaptuotis, joms pakako gauti išsilavinimą ar būtiną išlaikymą, o konvertitės, atsisakiusios ankstesnės savo tapatybės, turėjo išmokti būti to pasaulio, kuriam nuo gimimo priklausė pirmiau minėtosios, dalimi. Siekiant užkirsti kelią galimai apostazei, buvo suteikiamas naujas „socialinis veidas“, ribojamas neofitės bendravimas su senąja aplinka ir, suteikus merginai reikiamą išsilavinimą, stengiamasi ją įtaisyti dirbti ar ištektinti.

Taip pat buvo priimamos žydės su vyriškosios lyties vaikais ir netgi greičiausiai jie buvo krikštijami kartu su motinomis. Nesvarbu, ar sutikimą krikštėti davė tik vienas iš tėvų, bet *post factum* vaikas, net ir tėvams ar vienam iš jų apsigalvojus ar paprieštaravus, turėjo likti krikščionis ir į tėvų judėjų rankas negalėjo būti grąžintas. Ši taisyklė galiojo tiek iki Lietuvai patenkant į Rusijos imperijos sudėtį, tiek

ir paskui. Žydai bandydavo priešintis nusistovėjusiai tvarkai ir stengdavosi atgauti prarastus bendruomenės narius, tačiau šie bandymai galėjo būti sėkmingi tik tuo atveju, jei neofitas buvo suaugęs žmogus ir savo noru grįždavo į gimtąją bendruomenę. Našlystė, potenciali santuoka su kataliku ar materialiniai nepritekliai galėjo tapti realia paskata pasiryžti krikštytis ir kreiptis į marijavitės, kurios galėjo padėti išspręsti kai kurias finansines ir socialines žydės problemas.

Novatoriška ir unikali marijavičių socialinė programa, apimanti materialinę,

socialinę pagalbą ir edukaciją, atliepė galimas XVIII a. konvertitų problemas. Vilniuje įkurtos *Mariae Vitae* kongregacijos veiklos gairėse, suformuluotose įkūrėjo Stepono Juozapo Turčinavičiaus, žengta toliau nei vien finansinė parama – sukurta ir pasiūlyta žydėms gerai parengta sistema, padėsianti tapti ir būti krikščionėmis – reikėjo sudaryti sąlygas, kurios prilygtų ar net viliotų labiau negu teikiamos žydų bendruomenės, o tokios savo ruožtu ypatingo mokslo neragavusiems žmonėms galėjo tapti svaresniu „argumentu“ krikštytis nei pakylėta teologinė polemika.

MISSIONARY WORK OF *MARIAE VITAE* CONGREGATION

Elena Keidošiūtė

S u m m a r y

The research of Jewish conversions and their concepts in Vilnius city and Vilnius bishopric is aimed at the activity of congregation *Mariae Vitae* (1737–1864) – unique both in Lithuania and in Europe at large. According to the rule of *Mariae Vitae* Congregation, it had to deal with religious and lay education of converted girls (mainly Jewish) and provide them with practical skills of work so they could establish in Catholic society. The innovatory social program of *Mariae Vitae* Congregation including education and financial help answered to possible problems of

neophytes in Poland and Lithuania of 18–19 cent. There was no institution dedicated to care of Jewish catechumens and *Mariae Vitae* Congregation filled that gap relieving the integration to Catholic society. The Jews themselves opposed this practice and tried to regain lost members of community but these attempts could be successful only if a neophyte was already an adult and showed a will to come back. Besides honest will to baptize, widowhood, potential marriage with a catholic and financial problems could be very real spurs to turn to *Mariae Vitae* sisters.

Įteikta 2009 06 16

Parengta skelbti 2009 10 16